

Rozwój lokalny – dobrą praktyki z Malty

Mini-przewodnik

Publikacja opracowana przez
Stowarzyszenie Wspierania Działania na Rzecz Osób Potrzebujących Pomocy DROGA we współpracy ze
Stowarzyszeniem Centrum Wspierania Organizacji Pozarządowych i Inicjatyw Obywatelskich
oraz Centrum Polsko-Francuskim Côtes d'Armor-Warmia i Mazury w Olsztynie
w ramach projektu pt.: "Modelowe Wioski Tematyczne. Program rozwoju kompetencji lokalnych liderów"
Projekt został sfinansowany ze środków programu Erasmus+

SPIS TREŚCI

SPIS TREŚCI	2
1. WSTĘP	3
2. ROZWÓJ LOKALNY A KONCEPCJA WIOSEK TEMATYCZNYCH	4
3. GENEZA I ROZWÓJ WIOSEK TEMATYCZNYCH NA PRZYKŁADZIE ŻEJTUN.....	6
4. ŻEJTUN - MIASTO OLIWY	7
5. KONCEPCJA KOMERCYJNEJ WIOSKI TEMATYCZNEJ NA MALCIE – POPEYE VILLAGE	9

1. WSTĘP

Wioski tematyczne to koncepcja innowacyjnego sposobu na ożywienie gospodarki lokalnej oraz zapewnienie mieszkańcom wsi i małych miast alternatywnych dochodów. Oferta wiosek/miejscowości tematycznych – budowana na bazie zasobów przyrodniczych, kulturowych i historycznych danej miejscowości, pozwala przyciągnąć na tereny wiejskie turystów oraz zintegrować mieszkańców. Koncepcja wioski tematycznej jako proces oddolnego włączania obywateli małych miejscowości w życie społeczne, stanowi w Polsce jeden z ważnych elementów funkcjonowania ekonomii społecznej. Niniejszy przewodnik zatytułowany „Rozwój lokalny – dobre praktyki z Malty. Mini-przewodnik” stanowi jeden z produktów projektu pt.: „Modelowe Wioski Tematyczne. Program rozwoju kompetencji lokalnych liderów”, sfinansowanego ze środków programu Erasmus Plus. W ramach programu mobilności przedstawiciele konsorcjum złożonego z trzech organizacji: Stowarzyszenia Wspierania Działań na Rzecz Osób Potrzebujących Pomocy DROGA, Stowarzyszenia Centrum Wspierania Organizacji Pozarządowych i Inicjatyw Obywatelskich oraz Centrum Polsko-Francuskiego Côtes d'Armor-Warmia i Mazury w Olsztynie odbyli w 2021 r. dwie mobilności na Maltę, których celem było zrozumienie funkcjonowania koncepcji wiosek tematycznych na Malcie na przykładzie miasta Żejtun, gdzie corocznie odbywa się Święto Oliwy stanowiące element koncepcji tematycznej Żejtun – miasta oliwy. Organizacją goszczącą organizującą mobilność była maltańska fundacja Yours Empowerment, która specjalizuje się w realizacji działań na rzecz społeczności lokalnej Żejtun. W ramach mobilności odbyły się zajęcia, które pokazały w jaki sposób, uwzględniając specyfikę Malty, funkcjonuje ten rodzaj procesu ożywiania lokalnej społeczności w Żejtun. Niniejszy przewodnik stanowi wstęp do zrozumienia koncepcji wiosek tematycznych w tym kraju, a zarazem pokazuje, że proces tworzenia miejscowości tematycznej może być odmienny i znacznie mniej sformalizowany niż w innych krajach np. Polska czy Francja. Na Malcie uczestnicy mobilności zapoznali się z dwoma zupełnie różnymi koncepcjami miejscowości tematycznej. Pierwsza to inicjatywa Święta Oliwy w Żejtun, która jest działaniem całkowicie oddolnym, bo stworzonym przez grupę mieszkańców, a która z czasem nabrała bardziej sformalizowanego charakteru. Druga to koncepcja komercyjnej wioski tematycznej „Popeye Village”, która przekształciła się w park rozrywki posiadającej wszystkie cechy wioski tematycznej.

Warto wspomnieć, iż szkolenia w ramach mobilności w projekcie koncentrowały się na zrozumieniu tematycznego Miasta Oliwy w Żejtun, natomiast prezentacja koncepcji Popeye Village stanowiła wartość dodaną projektu, gdyż została zrealizowana w czasie wolnym od zajęć.

2. ROZWÓJ LOKALNY A KONCEPCJA WIOSEK TEMATYCZNYCH

Organizacją koncepcji lokalnych zasobów w formie miejscowości tematycznej w Żejtun jest Zejtun Band Club (ZBC). Zejtun Band Club jest stowarzyszeniem, którego głównym celem jest prowadzenie animacji muzycznych na rzecz społeczności lokalnej w trakcie lokalnych festiwali, w tym Święta Oliwy. Stowarzyszenie Zejtun Band Club powstało formalnie 20 września 1933 roku, a sama Banda Zejtun została zawiązana w listopadzie 1930.

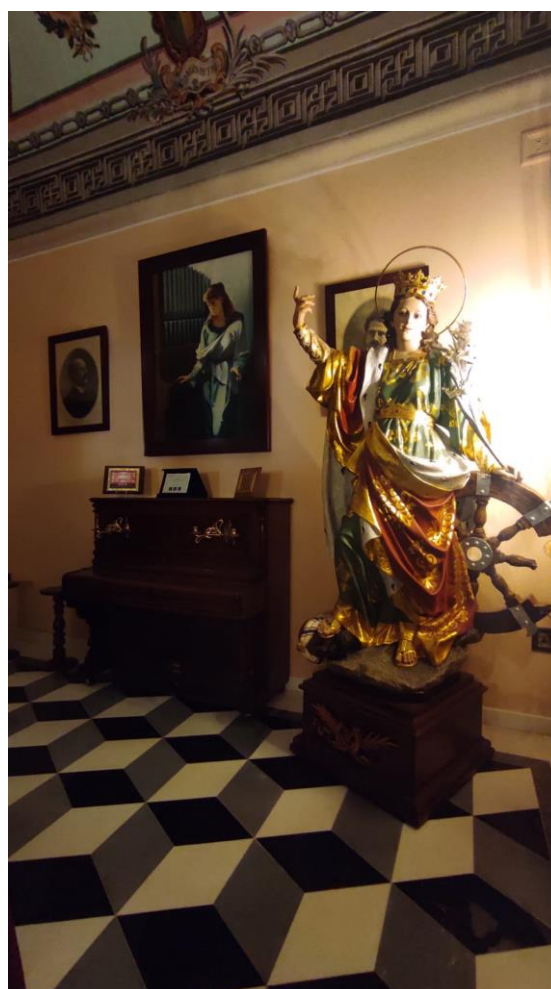
Zejtun Band Club wywodzi się z działalności Komitetu Partii Robotniczej (KPR) w Żejtun, którego początki sięgają 1922 r., lecz został rozwiązany, by narodzić się na nowo w formie nowego komitetu, który miał za zadanie promować dobrostan mieszkańców i rozwiązywać problemy o charakterze społecznym. Jego członkowie początkowo udzielali mieszkańcom Żejtun bezpłatnych lekcji języka maltańskiego oraz podejmowali inicjatywy prawne na rzecz ograniczenia wysokich cen czynszów. Jednym z nich był projekt Ebejer i ustawa odszkodowawcza na rzecz robotników, którzy ulegli wypadkom w miejscu pracy. Poza działalnością polityczną i społeczną polityką KPR zachęcał

również do prowadzenia działalności muzycznej. W dniu 24 lipca 1938 r. zakupiono pierwsze instrumenty muzyczne. W ten sposób narodził się Zejtun Band Club, który zakupił instrumenty muzyczne i zgromadził pod swoją egidą 15 muzyków grających jazz. Band szybko stał się bardzo popularny. Był zapraszany na bale, wesela i przedstawienia teatralne, do udziału w zebraniach i innych zajęciach organizowanych przez Partię Robotniczą, a także w jarmarkach i obchodach 1-majowych. Wkrótce potem orkiestra jazzowa zmieniła się w regularną orkiestrę dętą.

Obecnie Zejtun Band Club jest kierowany przez Komitet Ghaqda Banda Zejtun mający swoją siedzibę w siedzibie Ghaqda Banda w Żejtun. W jego skład wchodzi członkowie stowarzyszenia, kapelmistrz, muzycy Banda Zejtun. Komitet jest wybierany przez członków klubu na corocznym walnym zgromadzeniu w drodze demokratycznych wyborów. Zejtun Band Club składa się z kilku sekcji: młodzieżowej, kobiecej, komitetu pirotechnicznego i komitetu Pandora. Celem funkcjonowania sekcji młodzieżowej jak

podejmowanie działań w zakresie animacji muzycznej skierowanej do dzieci i młodzieży oraz nauki gry na instrumentach. Sekcja młodzieżowa to również młodzieżowy zespół muzyczny uczestniczący w festiwalach organizowanych podczas różnych świąt, w tym Święta Oliwy.

3. GENEZA I ROZWÓJ WIOSEK TEMATYCZNYCH NA PRZYKŁADZIE ŻEJTUN

Żejtun to miasto w południowo-wschodnim regionie Malty, liczące około 11 tys. mieszkańców. Jak wspomniano, etymologicznie nazwa Żejtun wywodzi się z języka arabskiego i oznacza oliwkę. W późniejszych wiekach Żejtun funkcjonował również pod nazwą Città Beland, nadaną w 1797 roku przez arcymistrza Zakonu Kawalerów Maltańskich Ferdinanda von Hompesch zu Bolheim. Od XIX wieku nazwa Żejtun, odnosiła się do osady, która rozwinęła się wokół tych dwóch rdzennych wsi. Żejtun podlegał procesom modernizacji w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych wraz z zakończeniem licznych projektów infrastrukturalnych mających na celu zapobieganie niedoborom

mieszkań na obszarze Cottonera. W Żejtun znajduje się szereg ważnych zabytków, m.in. kościół parafialny św. Katarzyny, który jest jedną z najstarszych na Malcie świątyń powstałych w 1436 roku.

Jednym z najważniejszych świąt obchodzonych w Żejtun jest święto św. Grzegorza. Jest to jedno z głównych tradycyjnych świąt obchodzonych na Malcie, podczas którego w dawniejszych czasach odbywała się procesja, w skład której wchodziły liczne bractwa ze wszystkich parafii na wyspie. W ramach święta organizowana była procesja, w której uczestniczyło duchowieństwo ze wszystkich miast i wsi na wyspie, kanoników katedry i biskupa. Po przybyciu do Żejtun procesja zwykle szła do kościoła pw. św. Grzegorza. Pozostałą część dnia spędzano na jedzeniu, uctowaniu i innych rozrywkach. W naszych czasach procesja rozpoczyna się w kaplicy św. Klemensa, która znajduje się nieco ponad kilometr

od kościoła św. Grzegorza. Po drodze jej uczestnicy wchodzi do obecnego kościoła parafialnego w Żejtunie, a dalej do kościoła św. Grzegorza. W dniu przyjazdu dziekan kapituły katedralnej odprawia mszę pod przewodnictwem arcybiskupa. Tradycyjnie po ceremonii uczestnicy udają się do pobliskiego portu Marsaxlokk, aby po raz pierwszy w roku popływać w morzu.

Organizacja święta oliwy w Żejtun nie jest przypadkowa. Drzewa oliwne są tam obecne od tysiącleci. Zwęglone szczątki oliwki odkryto podczas wykopalisk w świątyniach Skorba (4500-4100 p.n.e.). Drzewo oliwne (*Olea europaea* L.) jest rzeczywiście jednym z najstarszych gatunków udomowionych drzew. Jest to druga najważniejsza odmiana owoców oleistych na świecie, w 97 % wywodząca się z

upraw skoncentrowanych w basenie Morza Śródziemnego. Podgatunki dzikiej oliwki (*Oleaster*) i uprawnej oliwki (*Sativa*) mają kilka odmian i różnią się smakiem, wielkością, odpornością na choroby. Rodzime maltańskie odmiany Bidnija i Maltija wyróżniają się wyjątkowością genetyczną. Odmiana Maltija jest prawdopodobnie najbardziej popularna ze względu na wysoką wydajność. Jednak starsza Bidnija produkuje wysokiej jakości olej i jest bardzo tolerancyjna na stres środowiskowy.

Niegdyś uprawa oliwy na Malcie była powszechna. Wskazuje na to historia, gdyż kilka maltańskich miast i wiosek zostało nazwanych w okresie arabskim (870-1090 n.e.) nazwami, które odnoszą się bezpośrednio do uprawy drzew oliwnych i produkcji oliwy z oliwek. Zajtun to sycylijsko-arabskie słowo na określenie „oliwki”. Na Malcie znajdujemy nazwy miejsc, takie jak Iz-Zejtun oznaczające miejsce „gdzie oliwki są

uprawiane do produkcji oliwy”. Ghajn Zejtuna z kolei oznacza „źródło oliwy z oliwek”, a Bir id-Deheb oznacza „studnię złota”, gdyż oliwa z oliwek była określana jako płynne złoto. Birzebbuga (miasto na południu Malty) oznacza „studnię oliwek”, a Haz-Zebbug „wioskę oliwną”. Koniec lat 70 nastąpił powrót do tradycji czystej oliwy z oliwek jako nieodłącznego elementu typowo śródziemnomorskiej diety, kojarzonej ze zdrowym stylem życia, co przełożyło się na duże zainteresowanie uprawą drzew oliwnych na dużą skalę i produkcją lokalnych odmian oliwy z oliwek.

Na Malcie wrzesień jest miesiącem zbiorów i tłoczenia oleju z oliwek, a Zejt iz-Zejtun oznacza coroczną imprezę (festę) odbywającą się w Żejtun, podczas której świętuje czas zbiorów oliwek (tłoczenie oliwek na oliwę odbywa się w dniach 28-29 września).

Święto Zejt iz-Zejtun to okazja do zrozumienia lokalnej tradycji i kultury. W świecie uczestniczą rolnicy, którzy przewożą zbiory oliwek na wózkach do tłoczenia, ale też bębniarze i osoby niosące flagi w średniowiecznych strojach, śpiewacy i tancerze ludowi. Organizowane są wystawy narzędzi i produktów rolniczych, sztuki ludowej, prowadzona jest także bezpłatna degustacja świeżo wytłoczonej oliwy z oliwek. W trakcie święta można napotkać stoiska obfitujące w różnorodne materiały edukacyjne na temat drzew oliwnych i produktów na sprzedaż, sadzenia drzew i tradycyjnego błogosławieństwa zwierząt gospodarskich i zwierząt domowych.

Głównym punktem uroczystości, organizowanej przez mieszkańców radę, Għaqda Banda Zejtun oraz Gminę Żejtun, jest poświęcenie świeżo zebranych oliwek na terenie kościoła parafialnego, pokaz tłoczenia oliwek, a następnie bezpłatna degustacja plastrów maltańskiego ftajjaru oblewanego świeżo wytłoczoną oliwą z oliwek z

pierwszego tłoczenia. Wszystko to dzieje się przy akompaniamencie śpiewów i tańcach maltańskiej muzyki ludowej. Stałym elementem święta oliwy jest również pochód perkusistów i chorągwi, rozciągający się od samego centrum Żejtun po zabudowania średniowiecznego kościoła parafialnego. W kaplicy Tas-Salvatur odbędą się w tym czasie prezentacje komedii dell'arte w stylu maltańskim.

Celem święta (festy) jest podkreślenie historycznego związku między miastem a drzewami oliwnymi oraz promocja lokalnych upraw oliwek. Aktywność zaczyna się od odczytania proklamacji z udziałem Zejtun Band Club i błogosławieństwa udzielanego przez duchownych oliwek przed rozpoczęciem produkcji oleju. Animacje odbywające się w trakcie Święta Oliwy to m.in.:

- inscenizacja ścięcia św. Katarzyny, którego nawiązującego do obrazu Caravaggio, która wystawiana jest muzeum kościoła parafialnego
- animacje w starym kościele parafialnym, pełniącym jednocześnie funkcję strażnicy, gdzie atrakcją turystyczną jest tajny korytarz dla wartowników
- prezentacja Maltańska wersja Commedia dell'Arte w dolnej wiosce
- prezentacja tradycyjnego tańca ludowego w otwartej przestrzeni kaplicy Mariackiej
- recital organowy w kościele parafialnym.

4. ŻEJTUN – MIASTO OLIWY

W naszych czasach święto oliwy zostało zorganizowane po raz pierwszy w 2006 r. Tożsamość miasta jest powiązana z oliwą, co dało swój wyraz w oficjalnym dyskursie publicznym w jego różnych formach. Na przykład miejsca publiczne takie jak place miejskie dekorowane są drzewami oliwnymi,

których sadzonki pochodzą ze zbiorów z 2000 roku. Trzy drzewa oliwne zostały posadzone na głównym placu, gdzie również znajduje się replika kamiennej prasy do wytłaczania oliwy wraz z tablicą pamiątkową. Symbol drzewa oliwnego w Żejtun jest pokazywany w trakcie procesji Wielkanocnej odbywające się w Wielki Piątek. Obecnie pomimo, że większość mieszkańców Żejtun pracuje w przemyśle

stoczniowym oraz w turystyce starania grup mieszkańców doprowadziły do oddolnego odrodzenia inicjatywy Żejtun jako miejscowości posiadającej tradycję w produkcji oliwy i produktów jej pochodnych. Organizacja święta oliwy odbiega jednak znacznie od koncepcji kontynentalnych wiosek tematycznych spotykanych w wielu krajach należących do UE. Głównym rysem maltańskiego święta oliwy organizowanego w Żejtun jest to, że nie stanowi elementu bardziej sformalizowanej struktury. Jak wspomniano wyżej, reprezentuje ona oddolną inicjatywę realizowaną przez nieformalne zgromadzenia mieszkańców, która później została dostrzeżona i wsparta przez władzę gminy Żejtun. Organizacja święta oliwy odbywa się przy użyciu dostępnych lokalnych zasobów, co oznacza, że nie narzuca się tam odgórnie pewnych form standaryzacji usług i produktów związanych m.in.: z wyglądem stoisk, tablic informacyjnych, opakowań produktów. Święto oliwy spełnia jednak podstawowy warunek koncepcji wioski tematycznej – wykonane produkty wywodzą się z lokalnych tradycji, bazują na umiejętnościach mieszkańców, w oparciu o zasoby i produkty produkowane i dostępne lokalnie. Koncepcja święta oliwy wpisuje się w zasadę produkcji lokalnych produktów o charakterze ekologicznym, co oznacza, że spełniają w ten sposób kluczowe kryterium koncepcji zrównoważonego rozwoju. Należy podkreślić, że oliwa sprzedawana w trakcie święta jest podawana w naczyniach zaprojektowanych przez lokalnych rzemieślników, a wydarzeniu towarzyszą warsztaty kulinarne uczące samodzielnego przygotowania lokalnych dań przez uczestników warsztatów tematycznych.

Należy zatem podkreślić, że koncepcja wiosek tematycznych stanowi element realizowanej oddolnie koncepcji zasobów lokalnych. W odróżnieniu od koncepcji polskich czy też francuskich wiosek tematycznych proces ten przebiega całkowicie autonomicznie i oddolnie. Mieszkańcy Żejtun podjęli samodzielnie koncepcję stworzenia wioski tematycznej związanej z produkcją oliwy. To mieszkańcy organizują festiwal oliwy, w trakcie którego przebierają się w tradycyjne lokalne stroje, sprzedają dania w oparciu o lokalne przepisy oraz organizują parady (festi). Następnie ten oddolny ruch polegający na waloryzacji zasobów został wsparty i wzmocniony przez samorząd lokalny i władze centralne, dzięki czemu rozwijany jest lokalny sektor turystyczny, a święto oliwy stanowi jedno z kół zamachowych sektora turystycznego. W odróżnieniu od bardziej sformalizowanych koncepcji wiosek tematycznych spotykanych w Polsce czy we Francji nie istnieją tam żadne standardy działania w formie certyfikowanych produktów i usług łączonych przez logo (marka) oraz spójna oferta turystyczna kojarzona z danym obszarem.

Nie mniej jednak pogłębiona analiza działań społeczności lokalnej mieszkańców Żejtun pokazuje, iż święto oliwy wpisuje się *implicite* w ogólne założenia waloryzacji zasobów lokalnych w formie wiosek tematycznych. Organizacja święta oliwy w Żejtun powoduje, iż czas pobytu turysty wydłuża się.

Różne, oddolne działania mieszkańców powodują, iż nie stanowią one przeszkody dla kreowania i rozwoju różnorodności miejscowości. Oferta opiera się o zasoby i lokalny potencjał. Wartością modelu jest stworzenie alternatywnych form zarobkowania mieszkańców. Koncepcja miejscowości tematycznej opiera się o lokalne podmioty ekonomii społecznej (stowarzyszenia), które docelowo rejestrują działalność gospodarczą, by w sposób biznesowy działać na rynku, sprzedawać swoją ofertę i być partnerem dla władz lokalnych.

W organizację wydarzenia zaangażowane są grupy nieformalne mieszkańców, ale wsparcie finansowe w formie dotacji przekazywane jest kilku organizacjom pozarządowym funkcjonującym w

formie polskich świetlic muzycznych np.: Żejtun Band Club. Ponadto, organizacja święta oliwy w Żejtun wspierana jest również przez władze centralne takie jak np.: Ministerstwo Turystyki i Kultury na Malcie, które przyznaje jednorazowe granty w wysokości 10 000 euro. Święto Oliwy jest stanowi

efekt współpracy pomiędzy różnymi instytucjami rządowymi takimi jak Żejtun Sustainable Action Plan (ZSAP) oraz Malta-EU Steering Committee (MEUSAC). Działania podejmowane przez ZSAP mają za zadanie waloryzację zasobów archeologicznych Żejtun w muzeum oliwy.

5. KONCEPCJA KOMERCYJNEJ WIOSKI TEMATYCZNEJ NA MALCIE – POPEYE VILLAGE

Popeye Villige stanowi komercyjną formę wioski tematycznej zorganizowanej jako park rozrywki. Znajduje się on w gminie Mellieħa nad zatoką Anchor Bay. Park ma postać wioski, którą zbudowano w ciągu ostatnich 7 miesięcy 1979 roku na potrzeby filmu *Popeye*, kręconego tu w 1980 roku. Dziś wioska jest otwarta cały rok dla turystów jako skansen i kompleks rozrywki rodzinnej, stanowiąc jedną z ważnych atrakcji turystycznych Malty. Do budowy filmowej wioski Sweetheaven użyto drewna z Holandii, natomiast gonty drewniane użyte do budowy dachów zostały sprowadzone z Kanady. Niektóre z domów w wiosce Popeya zostały wyposażone w różne przedmioty związane z filmem, w tym rekwizyty wykorzystywane do produkcji filmu. Dla turystów są organizowane 15-minutowe rejsy łodzią po zatoce, gdzie można fotografować krajobrazy i oglądać wioskę od strony morza. Początkowo koncepcja Popeye Villiga była ściśle związana z tematyką filmu. W dolnym kompleksie powstało kino, gdzie wyświetlane były projekcje dotyczące filmu, jak i jego powstawania. W ośrodku organizowane są również pokazy np. teatryki kukielkowe. Na ulicach Sweetheaven można spotkać przechadzające się postacie z filmu, z którymi można porozmawiać i zrobić sobie zdjęcie. Wstęp do wioski jest płatny, nie są pobierane opłaty za korzystanie z niektórych atrakcji np. rejs łodzią. Z czasem koncepcja wioski ewoluowała i obecnie rozwinęła się w szereg różnego rodzaju produktów powiązanych ze sobą stanowiąc koncepcję łączącą cechy wioski tematycznej z parkiem rozrywki. Obecnie oprócz produktów spotkań z głównymi bohaterami kreskówek i filmu: Popeye the Sailor, Olive Oyl, Bluto/Brutus, Swee'Pea, Wimpy organizowane są również przejażdżki, domy zabaw, pokazy lalek, malowanie twarzy, modelowanie balonów, opowiadanie historii, rękodzieło. Sprzedawane są zestaw rekwizytów, turnieje minigolfa, degustacje oraz usługi szkoleniowe i integracyjne dla przedsiębiorstw (budowanie zespołów) czy degustacje wina.

POPEYE VILLAGE

